

Huvudprinciper för specialpedagogisk verksamhet

Underlag för beslutsfattare

Huvudprinciper för specialpedagogisk verksamhet

Underlag för beslutsfattare

**Europeiska byrån för utveckling av undervisning för elever
med behov av särskilt stöd**

Detta dokument är en sammanställning av vad som framkommit i olika publikationer från European Agency. Alla publikationer i original kan erhållas på European Agency's webbsida:

www.european-agency.org

Utdrag från dokumenten tillåts under förutsättning att källan anges. Denna rapport är tillgänglig i sin helhet på nätet och på andra språk. Elektroniska versioner av denna rapport är tillgängliga på European Agency's webbsida: www.european-agency.org

Detta dokument har utarbetats av:

Lucie Bauer, styrelseledamot i European Agency, Österrike

Gudni Olgeirsson, styrelseledamot i European Agency, Island

Filomena Pereira, styrelseledamot i European Agency, Portugal

Christine Pluhar, styrelseledamot i European Agency, Tyskland

Phil Snell, styrelseledamot i European Agency, Storbritannien

Utgiven av: Amanda Watkins, projektledare, European Agency for Development in Special Needs Education

Omslagsbilden av Daniela Demeterová från Tjeckien.

ISBN: 87-91350-80-8 (elektroniskt)

ISBN: 87-91350-66-2 (tryckt)

2003

European Agency for Development in Special Needs Education

Sekretariat:

Østre Stationsvej 33

DK-5000 Odense C

Danmark

Tel: +45 64 41 00 20

Fax: +45 64 41 23 03

secretariat@european-agency.org

Webb: www.european-agency.org

Kontoret i Bryssel:

3, Avenue Palmerston

B- 1000 Bryssel Belgien

Tel: +32 2 280 33 59

Fax: +32 2 280 17 88

brussels.office@european-agency.org

INNEHÅLL

<u>AVSNITT 2: HUVUDPRINCIPER.....</u>	<u>6</u>
<i><u>Regelverk som stöder inkluderande undervisning.....</u></i>	<i><u>6</u></i>
<i><u>Resurser som främjar inkluderande undervisning.....</u></i>	<i><u>7</u></i>
<i><u>Observation, utvärdering och bedömning</u></i>	<i><u>8</u></i>
<i><u>Fokusering på ökad tillgänglighet.....</u></i>	<i><u>8</u></i>
<i><u>Områden som kräver vidare utveckling.....</u></i>	<i><u>9</u></i>
<u>AVSNITT 3: SLUTSATSER OCH RESULTAT AV UTFÖRDA PROJEKT INOM EUROPEAN AGENCY.....</u>	<u>11</u>
<i><u>Inkluderande undervisning i Europa.....</u></i>	<i><u>11</u></i>
<i><u>Finansiering.....</u></i>	<i><u>12</u></i>
<i><u>Goda exempel av inkluderande undervisning.....</u></i>	<i><u>13</u></i>
<u>AVSNITT 4: INFORMATION OM ARBETET I EUROPEAN AGENCY.....</u>	<u>16</u>
<u>AVSNITT 5: REFERENSER OCH KÄLLOR.....</u>	<u>18</u>
<u>AVSNITT 6: YTTERLIGARE INFORMATION.....</u>	<u>20</u>

AVSNITT 1: INTRODUKTION

Detta dokument ger rekommendationer om specialpedagogiska huvudprinciper som anses vara stöd för inkluderande undervisning. De är en sammanfattning av de rön som hittills har presenterats i tematiska arbeten genomförda i regi av European Agency. (För mer allmän information om arbetet inom European Agency, se Avsnitt 4.)

Det tematiska arbetet har genomförts i projekt, som ofta involverat alla deltagarländer i European Agency¹. Projekten har valts av deltagarländerna utifrån olika intresse-områden. I projekten har använts en mängd undersökningsmetoder (enkäter, nationella litteraturgranskningar, intervjuer och observationer). En fullständig lista över undersökta teman finns i Avsnitt 5 - Referenser och källor.

I alla Europas länder är det känt att inkluderande undervisning – eller, som det heter i Charter of Luxembourg (1996), *En skola för alla* – utgör en betydelsefull grund för att försäkra elever med behov av särskilt stöd likvärdiga möjligheter under livets olika skeden (utbildning, yrkesutbildning, anställning och socialt liv). Inkluderande undervisning kräver ett flexibelt utbildningssystem som svarar mot individernas mångfacetterade och ofta komplexa behov.

Varje projekt har fokuserat olika aspekter på inkluderande undervisning som ger alla individer en fullgod och likvärdig tillgång till utbildning i sin hemkommun. Det är emellertid viktigt att notera att det finns olika nationella förutsättningar beträffande inkluderande undervisning. Exempelvis varierar antalet elever starkt i de olika länderna med avseende på behov av stöd i den obligatoriska skolan – från mindre än 1% i några länder till mer än 10% i andra. Antalet elever i behov av

¹ I början av år 2003 är deltagarländerna i European Agency: Österrike, Belgien (den flamländsktalande delen), Belgien (den fransktalande delen), Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Island, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal, Spanien, Sverige, Schweiz och Storbritannien. Tjeckien, Estland, Lettland och Litauen deltar som observatörer.

stöd i specialskolor och -klasser varierar också stort, från att några länder placerar mindre än 1% av eleverna i särskilda skolor och -klasser till andra som placerar mer än 4% av eleverna i särskilda klasser eller skolor. Dessa skillnader återspeglar mer utvärderingsprocedurer och resursarrangemang än skillnader i den faktiska förekomsten av specialpedagogiskt stöd i de olika länderna.

Även om sammanhangen för inkluderande undervisning varierar i de olika länderna har man kunnat hitta **Huvudprinciper** för inkluderande målsättningar och beskriva de **Erfarenheter** som har framkommit i de tematiska projekt som genomförts i regi av European Agency. Dessa principer och resultat beskrivs i Avsnitt 2 och 3.

AVSNITT 2: HUVUDPRINCIPER

Principerna som presenteras i detta avsnitt visar på allmänna målsättningar. De har framkommit i de tematiska studier som gjorts inom European Agency och som har med specialpedagogisk verksamhet att göra och har visat sig utgöra ett ramverk för att främja inkluderande undervisning.

Regelverk som stöder inkluderande undervisning

Länders lag om utbildning bör klart ange inkluderande undervisning som mål. Lagen ska ge möjligheter att påskynda utveckling och processer som främjar inkluderande undervisning. I synnerhet måste det finnas ett ramverk i styrdokumentet för den obligatoriska skolans sektorer.

Utbildningsdepartementen bör ha en klart formulerad och uttalad policy om inkluderande undervisning. När det gäller fullgörande av inkluderande undervisning bör utbildningsdepartementen göra mycket klart för alla inom utbildningsområdet vilka målsättningarna är.

Policy bör:

- ange riktlinjerna för planering, finans- och verksamhetsplan, fullgörande och utvärdering av alla utbildningsstrategier i samtliga styrdokument;
- styras av ambitionen att stödja inkluderande undervisning och att möta elever med behov av stöd inom alla utbildningssektorer;
- vara tillräckligt flexibel för att ta hänsyn till behoven på lokal nivå;
- skapa en långsiktig och stegvis utveckling av policyn om inkluderande undervisning. På kort sikt bör det finnas en klart formulerad separat aktions-plan eller strategi inom den allmänna policyn; på längre sikt bör inkluderande undervisning ingå som en del i den allmänna policyn. Långsiktigt bör inkluderande undervisning vara självklar i all utbildningspolicy och alla strategier;

- vara mångfacetterad och täcka flera områden samt aktivt uppmuntra till samarbete mellan olika undervisningsformer. På såväl nationell som lokal nivå måste beslutsfattare inom utbildnings-, hälso- och sociala områden samarbeta för att stödja ett gott lärande i förskola, grundskola, i övergången från skolan till arbetslivet och inom eftergymnasial utbildning;
- beakta internationella trender och initiativ, med betoning på den europeiska aspekten, när det gäller utformningen av de nationella målen. Detta bör därför till exempel leda till att resurser och möjligheter för elever med behov av sär-skilt stöd erbjuds genom den Europeiska Unionens program (som exempelvis SOKRATES och LEONARDO).

Ledarskap i samband med att uppnå målen är av största betydelse. Beslutsfattare på kommun- och skolnivå liksom rektorer har en viktig roll med att översätta och på olika sätt överföra landets utbildningspolitiska mål.

Resurser som främjar inkluderande undervisning

Medel för specialpedagogisk verksamhet är en av de mest betydelsefulla faktorerna som främjar inkluderande undervisning. Om inte medel tilldelas inkluderande undervisning i linje med en uttalad policy, finns det risk att inkluderande undervisning inte realiseras. Följande kännetecken när det gäller resurser har visat sig effektiva för att främja inkluderande undervisning:

- en decentraliserad finansiering som hjälper de lokala myndigheterna att ge praktiskt stöd är troligen mest kostnadseffektiv och svarar bäst upp mot de individuella behoven;
- flexibilitet för skolor att använda resurser i enlighet med sina egna identifierade behov.

Flexibla former av stöd för lärare som arbetar med elever med behov av särskilt stöd bör vara syftet och resultatet av policyn. Tillgången till stöd från specialiserade lärare spelar en

avgörande roll, eftersom man inte kan förvänta sig att alla klass- och ämneslärare har kunskaper att möta varje speciellt behov. Beslutsfattarna måste försäkra sig om att stödet till lärarna är mångsidigt.

Begränsad eller ingen tillgång till speciella resurser och åtgärder kan de facto utgöra hinder för inkluderande undervisning och för likvärdiga möjligheter för elever med behov av särskilt stöd.

Det finns en trend i Europa att ombilda specialskolorna till resurscentra. En sådan utveckling är en tydlig fingervisning för beslutsfattarna när det gäller kort- och långsiktig planering av alla former av resurser och åtgärder.

Observation, utvärdering och bedömning

Att uppnå positiva resultat för elever med behov av särskilt stöd ställer krav på observation och utvärdering. Stödkonstellationer mellan skolan, lokala beslutsfattare och föräldrar kräver också en öppenhet, i synnerhet i ett decentraliserat system. Utvärdering av kvaliteten på undervisningen för elever med behov av särskilt stöd bör alltid ingå.

Fokusering på ökad tillgänglighet

Policyn angående inkluderande undervisning ska öka tillgängligheten till undervisning och befrämja att alla elever med behov av särskilt stöd inser möjligheterna. Följande aspekter har befunnits utgöra starkt bidragande orsaker till att uppnå detta:

- att engagera föräldrar som fullvärdiga deltagare i planeringen av undervisningen genom att hålla dem informerade och visa på olika möjligheter så att de kan göra medvetna val;
- att uppmuntra lokala skolmyndigheter och skolor att undanröja hinder för lärande som försvårar uppnåendet

-
-
- av läroplanens mål. Man bör utveckla individuella undervisningsplaner;
- att främja positiva attityder till olikheter i undervisningen. Föräldrarnas och lärarnas attityder gentemot undervisningen av elever med behov av särskilt stöd tycks vara starkt styrda av personliga erfarenheter. Man måste aktivt utarbeta strategier och skapa resurser för detta;
 - att uppmuntra alla lärare att ta ansvar för alla elever, inklusive elever med behov av särskilt stöd. Detta är en springande punkt i främjandet av inkluderande undervisning och bör ingå i målsättningen. En annan viktig faktor är att alla lärare har den kunskap som krävs för att de ska kunna anta denna utmaning;
 - att erbjuda personal tillfällen att mötas för planering och erfarenhetsutbyte;
 - att värna om IKT (Informations- och KommunikationsTeknologi) för att minska ojämlikhet i undervisningen och stödja inkluderande undervisning;
 - att stödja övergången mellan skola och arbetsliv genom klart uttalade mål som uppmuntrar engagemang och samverkan mellan eleverna, familjerna och skolan, arbetsmarknaden och andra berörda parter.

Områden som kräver vidare utveckling

Det tematiska arbete som European Agency bedriver har visat att det finns ett antal nyckelområden för inkluderande undervisning som kräver särskild uppmärksamhet:

- *det finns ett dilemma* mellan skolornas behov av att visa ökande akademiska resultat å ena sidan och situationen för elever med behov av särskilt stöd å den andra. Det här är en fråga som är och förblir viktig. Man måste se till inlärningsresultaten hos elever med stödbehov som ett plusvärde;
- *observations- och utvärderingsmetoder* måste utarbetas. Bedömningsfrågan bör tas upp inom ramen för specialpedagogisk undervisning i inkluderande undervisningsmiljöer;

- *åtgärds paket* som stöder inkluderande undervisning måste finnas. Att inkludera den specialpedagogiska undervisningen i högstadiet, i övergången mellan skola och arbetsliv, i gymnasieutbildningen och vuxenutbildningen måste få samma status som i förskolan och grundskolan;
- ett genuint *engagemang* för att främja inkluderande undervisning i Europa krävs för att antalet elever i separata skolor förhoppningsvis ska minska.

Dessa frågor är viktiga att beakta och bör relateras till utvecklingen av utbildningsmål på nationell och lokal nivå.

AVSNITT 3: SLUTSATSER OCH RESULTAT AV UTFÖRDA PROJEKT INOM EUROPEAN AGENCY

Det här avsnittet presenterar några av de huvudsakliga erfarenheter som är resultatet av det tematiska arbete som bedrivs av European Agency. Huvud-principerna redovisas i Avsnitt 2. Den samlade informationen kommer från alla de studier som European Agency gjort (se Avsnitt 4 – Referenser och källor) i relation till tre speciella undervisningsområden: inkluderande undervisning, finansiering och goda exempel av inkluderande undervisning.

Inkluderande undervisning i Europa

Alla europeiska länder har redan infört, eller inför för närvarande, en policy som främjar inkluderande undervisning. Här kan man skönja ett antal trender.

Det finns en trend som pekar mot att specialskolor omvandlas till resurscentra, speciellt i länder som har ett stort antal elever placerade i specialskolemiljö. Allmänt sett gäller nedanstående inriktningar för dessa resurscentra:

- lärarna får särskild fortbildning;
- man utvecklar och breddar läromedel och arbetssätt;
- man erbjuder stöd till ordinarie skolor och föräldrar;
- man erbjuder korttids- eller deltidsstöd;
- man erbjuder eleverna stöd inför inträdet på arbetsmarknaden.

För att arbetet på ett resurscentrum ska bli effektivt är ett samarbete mellan de ovan-nämnda nödvändigt.

Med tanke på bedömningen av elever med behov av särskilt stöd står det klart att definitionen och kategoriseringen av behoven varierar från ett land till ett annat. Vissa länder har bara en eller två definitioner, medan andra kategoriserar elever med behov av särskilt stöd inom den obligatoriska skelsektorn i mer än tio definitioner.

De flesta länder tillämpar ett individuellt undervisningsprogram

för elever med behov av särskilt stöd inom den obligatoriska skolan. Med utgångspunkt från den ursprungliga läroplanen får man lägga till resurser, mål och bedömningssystem i ett sådant dokument.

Visserligen verkar det som om föräldrar vanligen är positivt inställda till inkluderande undervisning, men den attityden är starkt avhängig av personliga erfarenheter. Positiva upplevelser av inkluderande undervisning rapporteras sällan i länder där specialundervisningens resurser och stöd finns koncentrerade inom specialskole-systemet och helt saknas i den ordinarie skolan. I de fall där specialresurser och – tjänster erbjuds i det ordinarie skolsystemet utvecklar föräldrarna positiva attityder.

I länder som har specialskolor tenderar föräldrarna att utöva påtryckningar för att få till stånd inkluderande undervisning i det allmänna systemet. I länder där sådan undervisning redan finns rapporteras positiva föräldraattityder, men när det gäller elever med större behov av särskilt stöd tycks föräldrarna (och ibland även eleverna själva) föredra särundervisning i separat miljö eftersom det finns en uppfattning att specialskolor har mera resurser, större kompetens och kunskap än ordinarie skolor.

Finansiering

Länderna har anammat olika finansieringsmodeller när det gäller specialundervisning, men det finns två huvudvägar:

- en centraliserad modell där den nationella policyn vägleder valet av finansiering – medel direkt till specialskolor eller elevreglerade budgetsystem är exempel på centraliserade tillvägagångssätt;
- ett decentraliserat system där regionen eller kommunen bär huvudansvaret för fördelningen av resurser och tjänster för specialundervisning.

I länder som tillämpar den centraliserade, direktfinansieringsmodellen för specialskolor förekommer

vanligen intern kritik mot systemet. Detta kan resultera i mindre inkluderande undervisning, ökad urskiljning och stigande kostnader. Medlen kan kanaliseras till sådant som inte har med undervisningen att göra, såsom rättstvister och diagnostiska processer. Dessutom kan dessa länder sägas ha relativt sett större procentandel elever med behov av särskilt stöd.

Finansieringssystemet med elevreglerad budget (där medlen fördelas till individuella elever för att tillgodose deras specifika behov) synes också ha vissa nackdelar. I praktiken krävs glasklara kriterier om medlen är bundna till eleverna. Om det inte går att fastställa dessa kriterier är en elevreglerad budget inte en lyckad lösning. Allmänt sett tycks det vara önskvärt att medel för specialundervisning ska kanaliseras mot att förbättra stödet för alla skolans elever med behov av särskilt stöd, att etablera inkluderande undervisning, i stället för att dela ut resurser till en särskild elev.

Länder som tillämpar ett starkt decentraliserat finansieringssystem rapporterar vanligen positiva resultat. Dessa system karakteriseras av att budgetar för specialundervisning delegeras från central nivå ner till regionala institutioner (kommuner, distrikt, rektorsområden) där besluten fattas om hur pengarna ska användas och vilka som ska få stöd. Länder med sådana finansieringssystem rapporterar mycket få negativa sidoeffekter och är vanligtvis nöjda med sin finansiering. System där kommunerna fattar beslut på basis av information från skolstödspersonal, föräldrar eller rådgivningscentra tycks mycket effektivt bidra till införandet av inkluderande undervisning.

De myndigheter som beslutar om fördelningen av medel för elever med behov av särskilt stöd bör i första hand utnyttja den oberoende expertis som finns.

Goda exempel av inkluderande undervisning

Det tematiska arbete som bedrivs av European Agency visar att inkluderande undervisning existerar i alla europeiska länder och att undervisning för elever med behov av särskilt stöd är bra för

alla elever.

Elever med sociala och/eller emotionella svårigheter innebär den största utmaningen när det gäller inkluderande undervisning. Man kan också säga att olikheter eller variationer i elevers behov i klassrummet är en av de största utmaningarna.

Några metoder som tycks fungera inom inkluderande undervisning:

- *kooperativ undervisning* – lärare arbetar tillsammans;
- *kooperativt lärande* – elever som hjälper varandra, särskilt när de befinner sig på olika nivåer av förmåga, har nytta av att lära sig tillsammans;
- *problemlösning genom samarbete* – detta har visat sig särskilt lyckat när det gäller att minska mängden och graden av störningar under lektionerna;
- *heterogen gruppindelning* – blandade grupper med elever på olika nivåer kräver en mera differentierad undervisning;
- *individuell planering* – alla elever uppnår bättre resultat när deras arbete systematiskt observeras, bedöms, planeras och utvärderas. Extra stöd kan tillkomma i ett individuellt undervisningsprogram.

Det finns många förutsättningar på såväl lärar- som skolnivå som påverkar undervisningen i klassrum och bidrar till den inkluderande undervisningens för- eller nackdelar.

På lärarnivå:

- inkluderande undervisning är beroende av lärarnas attityder gentemot elever med behov av särskilt stöd, deras syn på olikheter i klassrummet och deras vilja och förmåga att positivt svara mot dessa olikheter;
- läraren har ansvar för att utnyttja andra resurser i nära samarbete med berörda parter;
- läraren spelar en viktig roll i att förstärka vissa sociala

relationer mellan elever. Goda mentorrelationer är viktiga för en framgångsrik inkludering av elever med behov av särskilt stöd.

På skolnivå:

- skolans organisationsstruktur kan avgöra den mängd och typ av resurser som lärarna behöver använda för att undervisa elever med behov av särskilt stöd. Stödet kan komma inifrån skolan men också ställas till förfogande genom externa stödresurser;
- det kan förekomma att en grupp elever med behov av särskilt stöd kräver speciell uppmärksamhet; några vilopauser kan medföra att dessa elever kan stanna kvar i klassrummet. Det är viktigt att sådana arrangemang behandlas naturligt och flexibelt och inte bara ordnas för elever med behov av särskilt stöd utan ibland också tillämpas för alla elever i klassrummet;
- förmågan att arbeta kooperativt för att hitta sätt att hjälpa elever med behov av särskilt stöd kan ofta vara det avgörande när det gäller en framgångsrik inkludering;
- rektors ledarskap är en avgörande faktor i inkluderande undervisning. Rektor initierar ofta förändringar och ser till att de genomförs i de skolor som främjar inkluderande undervisning. Sådana förändringar innefattar strategisk inriktning, organisation av lagarbete i undervisningen och uppehållande av en klar fokusering på målsättningen för hela skolan;
- måttet på frihet som en skola och dess rektor har att använda resurser för att stödja egna beslut är viktiga för att utveckla inkludering.

Föräldrarnas roll är oerhört viktig för att arbetet med inkludering ska lyckas. Föräldrarna ska inte bara betraktas som "klienter" utan som "partners". I samarbete med skolan och externa resurser ska föräldrarna ha inflytande och vara delaktiga i planering, genomförande och utvärdering samt struktur och innehåll i sina barns utbildning.

AVSNITT 4: INFORMATION OM ARBETET I EUROPEAN AGENCY

The European Agency for Development in Special Needs Education är en fristående och självstyrande europeisk organisation som etablerats av utbildningsdepartementen i medlemsländerna, med uppdrag att fungera som plattform för samarbete när det gäller specialpedagogik och inkluderande undervisning.

European Agency får finansiellt och politiskt stöd från utbildningsdepartementen i medlemsländerna: Österrike, Belgien (den flamländsktalande delen), Belgien (den fransktalande delen), Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Island, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Portugal, Spanien, Sverige, Schweiz, Storbritannien. Tjeckien, Estland, Lettland och Litauen deltar tills vidare som observatörer.

European Agency upprätthåller aktivt kooperativa relationer med andra nyckel-organisationer inom Europa och internationellt när det gäller inkluderande undervisning och specialpedagogik (såsom Europa-kommissionen och dess associerade organisationer: OECD, UNESCO, European SchoolNet, Nordiska Rådet). Detta gör det möjligt för European Agency att hänvisa sina användare till rätt organisation som kan erbjuda den information och expertis som inte finns hos European Agency.

European Agency arbetar med viktiga internationella dokument om inkluderande undervisning som underlag, exempelvis FNs standardregler som bland annat handlar om delaktighet för personer med funktionshinder (1993), Salamanca-deklarationen (1994), Charter of Luxembourg (1996), Europaparlamentets beslut angående Lika rättigheter (2001) och The Madrid Declaration som bland annat handlar om icke-diskriminering samt positiva åtgärder för social inkludering (2002).

European Agency deltar i debatter om utveckling av

specialundervisning. Arbetet tar i beaktande ämnen som behandlar lika rättigheter, delaktighet och inkluderande undervisning. Målet är att stödja undervisning för elever med behov av särskilt stöd samtidigt som man tar hänsyn till skillnader i olika länders policy, praktik och sammanhang.

De primära målgrupperna för det arbete som European Agency bedriver är besluts-fattare och andra som påverkar policy och praktik beträffande inkluderande undervisning i hela Europa. Man arbetar också med att tillhandahålla information och bidrar till direktutbyte av information och erfarenheter mellan aktörer på olika nivåer.

Den som önskar ytterligare information om arbetet inom European Agency kan gå till www.european-agency.org

AVSNITT 5: REFERENSER OCH KÄLLOR

European Commission, DGXXII (1996) **The Charter of Luxembourg**, Bryssel, Belgien

European Disability Forum (2002) **The Madrid Declaration: Non-Discrimination Plus Positive Action Results in Social Inclusion**. Bryssel, Belgien

European Parliament: Resolution on the Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - **Towards a barrier-free Europe for people with disabilities** adopted on the 4 March 2001 (COM (2000) 284 – C5-0632/2000-2000/2296 (COS))

FN: **The Standard Rules for the Equalisation of Opportunities for Persons with Disabilities**, adopted by the General Assembly Resolution 48/96 of 20 December 1993.

UNESCO (1994) **World Conference on Special Needs Education: Access and Quality**. Salamanca: UNESCO.

Det material som använts som underlag för detta dokument har hämtats från följande European Agency-publikationer:

European Agency for Development in Special Needs Education, Edited by Meijer, C.J.W. (1998) **Integrering i Europa: Trender i 14 europeiska länder**, Middelfart, Danmark

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor: Meijer, C.J.W. (1999) **Financing of Special Needs Education: A seventeen country study of the relation between financing of special needs education and integration**, Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor: Meijer, C.J.W. (2003) **Inkluderande**

undervisning och goda exempel, Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor Soriano, V. (1998) **Teacher Support: Support for Teachers Working with Special Needs in Mainstream Education** Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor: Soriano, V. (2002) **Övergång från skola till arbetsliv: hinder och möjligheter för elever med behov av särskilt stöd i 16 europeiska länder**, Middelfart, Danmark.

European Agency for Development in Special Needs Education. Editor Watkins, A. (2001) **Informations- och KommunikationsTeknologi (IKT) i specialundervisning**, Middelfart, Danmark.

AVSNITT 6: YTTERLIGARE INFORMATION

Adresser till alla styrelserepresentanter för medlemsländer i European Agency finns på nationella sidorna under avsnittet Representative Board Member som finns på European Agencys webbsida: www.european-agency.org

Utdrag och helt nedladdningsbara elektroniska versioner på olika språk beträffande allt källmaterial för detta dokument finns under avsnittet Publications på European Agencys webbsida: www.european-agency.org

Tryckta exemplar av dessa dokument kan gratis erhållas från: secretariat@european-agency.org eller lena.thorsson@sit.se

Mera detaljerad information beträffande policy och praktik när det gäller övergången från skola till arbetsliv finns i databasen Transition: www.european-agency.org/transit/index.html

Ett separat dokument angående övergången finns på webbsidan för European Agency.

Mera detaljerad information beträffande policy och praktik när det gäller individuella undervisningsprogram och inkluderande undervisning finns i databasen Transition: www.european-agency.org/ict_sen_db/index.html

En deklARATION angående framtidsvisioner inklusive aspekter på IKT inom inkluderande undervisning finns på European Agencys webbsida.

Mera detaljerad information om Goda exempel av inkluderande undervisning finns i databasen Transition: www.european-agency.org/IECP.html

Huvudprinciper för Specialpedagogisk verksamhet - Underlag för beslutsfattare är ett dokument som har tagits fram av sakkunniga inom utbildningsområdet som stöd för berörda beslutsfattare. Syftet är att på ett tydligt och konkret sätt lyfta fram de aspekter av specialundervisningen som är viktiga för att stödja inkluderingen av elever i behov av särskilt stöd i de ordinarie skolorna.

De principer som lyfts fram bygger på beprövad erfarenhet och är en sammanfattning av de resultat som kommit fram av det tematiska arbete som bedrivits av European Agency for the Development in Special Needs Education. Arbetet täcker ett antal teman: finansiering, tidigt stöd, IKT, lärarstöd, övergången från skola till arbetsliv och arbetet i klassrummet.

Man vill med denna skrift stödja utvecklingen av inkluderande undervisning genom att tillhandahålla rekommendationer till dem som är ansvariga för att utveckla riktlinjer för undervisningen av elever i behov av särskilt stöd.

